

Over de oorsprong van allerlei woorden.

Sabotage

Of het nu gaat om olietankers voor de kust van de Verenigde Arabische Emiraten of regeringsvliegtuigen in Duitsland, ook in het recente nieuws is het woord *sabotage* nooit ver weg. Volgens Van Dale betekent het zoveel als ‘het moedwillig beschadigen van materieel als strijdmiddel; handeling die opzettelijk iets in de war stuurt’. Over de herkomst van het woord zijn schilderachtige verhalen in omloop. Zo zouden tijdens de legendarische eerste algemene staking in België, die in maart 1886 in Luik begon, fabrieksarbeiders het werk hebben stilgelegd door hun klompen (in het Frans: *sabots*) tussen de tandwielen van de machines te steken. In 1910 zouden Franse arbeiders tijdens spoorwegstakingen het treinverkeer hebben lamgelegd door middel van remschoenen: ijzeren blokken onder de wielen die het doorrijden belemmeren. De Franse namen voor deze obstakels: *sabots d’enrayage*, kortweg *sabots*.

KNOEIER

Dat het woord *sabotage* op deze historische gebeurtenissen teruggaat, is echter niet zeker; er zijn geen bewijzen voor gevonden. Duidelijk is wel dat *sabotage* een afleiding is van het Franse *sabot* (‘klomp’). Van oudsher kende het Frans *sabotage* in de betekenis ‘klompen maken’. Klompen werden beschouwd als schoeisel van grof maaksel, en zo betekende *saboteur* in de negentiende eeuw ‘onhandige werkmans, knoeier’. Het werkwoord *saboter* stond voor ‘lawaai maken met klompen’, maar ook: ‘knoeiwerk leveren’. Rond 1900 wordt daar een betekenis aan toegevoegd. Anarchistisch stakingsleider en revolutionair vakbondsman Émile Pouget (1860-1931) voerde in 1897 *sabotage* in als officieel actiemiddel en politiek instrument. In 1898 schreef hij een vlamdend betoog over *sabotage*, dat begint met: “Sabotage is een geweldige machinatie die binnenkort de kapitalisten zal doen grimlachen.” In het vervolg verhaalt hij dat de *sabotage* – “het kleine neefje van de boycottage” – tijdens een vakbondsbijeenkomst in Toulouse enorm is toegejuicht.

Pouget was internationaal bekend als voorvechter van directe actie, en dankzij hem is het woord *sabotage* in veel talen bekend geraakt. Zelf beschrijft hij de ontwikkeling in het pamflet *Le sabotage* (1911) als volgt: “Het woord *sabotage* was nog geen vijftien jaar geleden een arbeiderswoord, niet in de zin van ‘klompen maken’, maar beeldend en expressief in de betekenis ‘knoeiwerk, a.h.w. uitgevoerd met klompen’. Sindsdien is de betekenis veranderd in een uitdrukking van sociale strijd.”

GLOEDNIEUW

De oudste vindplaats in het Nederlands van de nieuwe activistische betekenis ‘opzettelijk het werk in de war schoppen’ is *De socialisten* van H.P.G. Quack. In het zesde en laatste deel (1897) geeft Quack een standpunt van de Franse anarchisten weer: “tegen den gemeenschappelijk vijand (het kapitalisme, enz.) is ‘sabotage’ van diens hulpmiddelen geoorloofd.” In het register wordt de betekenis als volgt toegelicht: “vernieling van arbeidswerktuigen door arbeidsstakers”. De plaatsing tussen

Het Duitse regeringstoestel: defect door sabotage?

aanhalingstekens in het citaat en de betekenisomschrijving maken duidelijk dat *sabotage* anno 1897 in onze taal gloednieuw was. Maar twaalf jaar later, op 19 november 1909, wordt er in de Tweede Kamer gesproken van “afschuwelijke sabotage” zonder dat er toelichting vereist was.

BOOTS

De woorden *klomp* en *sabot* hebben dezelfde betekenis, maar een geheel verschillende oorsprong. De oorspronkelijke betekenis van het Nederlandse *klomp* is ‘vormeloze massa, homp’. Klompen worden uit grote houten blokken vervaardigd; de betekenis verschoof van het materiaal naar de voorwerpen die eruit worden vervaardigd. Het Engelse *clog* heeft dezelfde betekenisontwikkeling doorgegaan. Bij *sabot* ligt het ingewikkelder: omdat er vergelijkbare varianten in de Turkse, Slavische en Arabische talen zijn, lijkt de herkomst oosters. Het verwante Spaanse *zapato* en het Portugese *sapato* betekenen beide ‘schoen’, het Italiaanse *ciabatta* ‘pantoffel’. Het Oudfranse woord, al in gebruik rond 1200, luidde *chavate* (‘oude schoen, oude slof’). Dit werd vervormd tot *sabot* onder invloed van een ander Oudfrans woord: *bote* (‘laars’).

In het huidige Frans worden laarzen nog steeds aangeduid als *botte*, *bottine* of *bottillon*. De Vlamingen hebben het Franse woord overgenomen, bijvoorbeeld in de uitdrukkingen *zijn botten aan iets vegen* (‘zich er niets van aantrekken’) en *kus mijn botten* (‘loop naar de maan’). Het Engelse *boot* (‘laars’), ook ontleend aan het Frans, is dus in de verte verwant met de tweede lettergreep van *sabot*. Voor stevige laarzen wordt in het Nederlands van nu het woord *boots* gebruikt; *biker boots* zijn laarzen voor motorrijders, *western boots* meer voor cowboy-achtige types. Op 21 december 1963 adverteerde schoenenzaak Heijne te Krommenie in *De Waarheid* voor “Heren Booties, vacht gevoerd, zwart en bruin leder.” De verkleinvorm *booties* is dus al ruim een halve eeuw in omloop in de betekenis ‘enkellaarsjes’.

PANTOFFELS

In 1982 maakte de Italiaanse bakker en voormalig autocoureur Arnaldo Cavallari zich zorgen over de toenemende populariteit van de Franse stokbroden. Hij bracht een luchtig plat brood met een knapperige korst op de markt, ideaal voor het toebereiden van sandwiches. Vorm en grootte deden Cavallari aan een pantoffel denken; daarom gaf hij zijn broodcreatie de naam *ciabatta*. Als ‘Italiaans stokbrood’ wordt *ciabatta* vanaf 1993 aangetroffen in de Nederlandse taal en supermarktschappen. Franse klompen, Engelse laarzen en Italiaanse pantoffels hebben in onze taal hun sporen achtergelaten. ◀